

21

Ağustos 2010

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

Cameron Ziyaretinin Ardından

Doç. Dr. Çiğdem NAS

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

www.ikv.org.tr

CAMERON ZİYARETİNİN ARDINDAN

İngiltere Başbakanı David Cameron göreve başlamasından yaklaşık iki buçuk ay sonra 26-27 Temmuz tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret ederek üst düzey temaslar gerçekleştirdi. David Cameron'un bu ziyaretinde Türkiye'nin AB üyeliğine güçlü bir destek vermesi yurt içinde ve dışında yankı buldu. İngiltere'de Cameron'u eleştirenler oldu. Türkiye'de ise söyledikleri aslında tam tersi demeçler duymaya alışan kulaklarımıza çok hoş gelmesi beklenirken, büyük ölçüde AB sürecinin çekiciliğini yitirmesi ile bağlantılı olarak gereken heyecanı yaratamadı. Türkiye konusundaki görüşleri muğlak olan Muhafazakar Parti'den gelmesine rağmen Başbakanın AB üyeliğine bu yönde bir destek vermesi her şeye rağmen olumlu bir gelişme olsa da Almanya-Fransa gönülsüzlüğünün devam etmesi umutlarımızın yükselmesini engelledi.

1973 yılında AT'ye üye olan İngiltere, başından beri ulusüstü derin bir bütünleşme süreci konusunda çekimser davranmıştır. Özellikle Margaret Thatcher'ın Başbakan olduğu 1979 sonrasında İngiltere Fransa-Almanya eksenini karşısına alarak, bütçe ve parasal konularda AB içinde karşıt bir güç oluşturmuştur. İngiltere'nin AT/AB üyeliği konusunda yazdığı kitabında Stephen George ülkeyi "awkward partner (acayıp/uyumsuz/tuhaf ortak)" olarak nitelendirmiştir¹

Gerçekten de İngiltere, AB içinde olmasına rağmen, AB'nin kıyısında kalmış, daha sonraki yıllarda da ekonomik ve parasal birlik ve adalet ve iç işleri gibi girişimlerin dışında kalmayı tercih ederek mesafeli tutumunu sürdürmüştür. Son olarak Tony Blair iktidara geldiğinde İngiltere'yi "Avrupa'nın kalbine" yerleştirmek söylemini kullanmıştır. Bu yaklaşımı ile uyumlu olarak Blair, İngiltere'nin o güne dek dışında kaldığı sosyal politika anlaşmasına onay vermiş ve St. Malo'da Fransa ile bir araya gelerek Avrupa güvenlik

¹ Stephen George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, 1998, üçüncü baskı.

İngiltere Başbakanı David Cameron göreve başlamasından yaklaşık iki buçuk ay sonra 26-27 Temmuz tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret ederek üst düzey temaslar gerçekleştirdi. David Cameron'un bu ziyaretinde Türkiye'nin AB üyeliğine güçlü bir destek vermesi yurt içinde ve dışında yankı buldu. İngiltere'de Cameron'u eleştirenler oldu. Türkiye'de ise söyledikleri aslında tam tersi demeçler duymaya alışan kulaklarımıza çok hoş gelmesi beklenirken, büyük ölçüde AB sürecinin çekiciliğini yitirmesi ile bağlantılı olarak gereken heyecanı yaratamadı.

ve savunma politikası için İngiltere'nin vetosunu kaldırmıştır. Bu olumlu tutum 2003 Irak Savaşı'nda İngiltere'nin ABD'nin yanında, Fransa ve Almanya'nın karşısında yer alması ile yerini Blair'in içerde de yıpranmasına eşlik eden bir sürece bırakmıştır. Dolayısıyla İngiltere'nin AB içindeki üyeliği AB için vazgeçilmez önemde olmaya devam etmesine rağmen, her zaman problematik olmuştur.

İngiltere'nin AB'nin genişlemesine olan yaklaşımını genel olarak olumlu değerlendirmek mümkündür. İngiltere genişleme yanlısı bir üye devlettir. Bunun sebebi ise yaygın kaniya göre İngiltere'nin az sayıda üye devletten oluşan ve giderek bir federasyon yapısına doğru evrilen bir birlikten çok, daha çok sayıda üyeden oluşan ve ekonomi ve ticarette işbirliğini öngören gevşek bir ülkeler birliğini tercih etmesinde yatmaktadır. Yani İngiltere egemenliklerin giderek genişleyen bir biçimde ulusüstü otoriteye devredildiği ve ulusal devletin aşıldığı bir model görmek istememektedir. Bunu engellemenin en etkin yollarından biri de genişlemek ve birbirinden farklı üye devletleri alarak, derinleşmeyi ve federe bir Avrupa ülküsünü giderek daha imkansız kılmaktır. Bu açıdan bakıldığında İngiltere'nin Türkiye'nin üyeliğini desteklemesi kimilerince entegrasyonu gevşetmek açısından mantıklıdır.

Diğer bir açıklama, kökeni 19. yüzyıl güçler dengesi politikalarında yatan üye devletler arasındaki rekabet ve etki beklentileri ile ilgilidir. Başlangıcından itibaren İngiltere AT'nin itici gücünü oluşturan Fransa-Almanya ekseninin etkisine karşı bir konumlanmada olmuştur. Özellikle 1984 yılında çözümlenen İngiltere'nin bütçeye katkısı ile ilgili mesele kıran kırana bir ihtilafı beraberinde getirmiş ve 1970'li yıllardaki Giscard d'estaing-Willy Brandt duopoly'sine karşı İngiltere Başbakanı Thatcher'ın tırnaklarını bilemesine yol açmıştır. Sadece kişisel bazda değil ama tarih boyunca birbirine rakip olmuş Avrupa'nın bu en etkili devletlerinin mücadelesi bir entegrasyon hareketi çerçevesinde de tatlı sert bir biçimde devam etmiştir. Bunun arkasında ulusal çıkarlardaki farklılaşmalar, Avrupa ve dünyada etkinlik ve güç rekabeti ve Avrupa'nın geleceğine şekil vermek çabası yatmaktadır. Yaşanan çıkar çatışmaları da bazen üye devletleri farklı pozisyonlar almaya itebilmektedir. Bunun en net örneklerinden biri Irak Savaşı sırasında yaşanmıştır. İngiltere hükümeti ali çıkarının ABD'nin yanında yer almak olarak değerlendirirken, Fransa ve kısmen Almanya Irak'ın işgalini bu ülkede ve Ortadoğu'daki politikalarına tehdit olarak değerlendirmiştir. İngiltere, Fransa ve Almanya'yı tam anlamıyla dengeleyen bir kutup oluşturmaktan çok, bu iki ülkenin AB'nin ve dolayısıyla İngiltere'nin geleceğini etkilemesini sınırlamayı hedeflemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik ve parasal birlik, Schengen alanı gibi örneklerde görüldüğü üzere bunu çoğunlukla, AB'nin gidişatını tamamen engelleme yolunu seçerek değil, İngiltere'yi belirli bazı politikalardan ayırarak ve tek taraflı bir yol izleyerek gerçekleştirmektedir. Kimi zaman İngiltere'ye İrlanda, Danimarka, İsveç ve Polonya gibi üye devletler de eşlik etmektedir.

Genişlemenin tarihine bakıldığında İngiltere ile AT üyesi olan Danimarka, daha sonra üye olan Portekiz, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın İngiltere'nin kurduğu Avrupa Serbest Ticaret Birliği - EFTA üyesi oldukları görülür. Dolayısıyla bu ülkelerin AT üyesi olması tamamen İngiltere'nin politikaları ile uyumlu bir gelişme olmuştur. 1990'lı yıllarda hazırlığı yapılan ve 2004 ve 2007'de gerçekleşen Orta ve Doğu Avrupa'ya

doğru genişleme ise İngiltere'nin jeo-stratejik ve küresel mülahazalarla desteklediği bir süreç olmuştur. 19. yüzyılın dünya gücü İngiltere birçok üye devletten farklı olarak hala küresel bir aktör olarak davranabilmektedir. ABD'nin yakın müttefiki olan İngiltere, Doğu'ya doğru genişleme söz konusu olduğunda bunun Soğuk Savaş sonrası dengeler açısından ne kadar vazgeçilmez ve önemli olduğunu görerek destek vermiştir. Yani AB'nin kendi iç yapısı ile ilgili tercihler yanında küresel ölçekte uluslar arası politika da İngiltere'yi motive eden ve politikasını belirleyen unsurlardır.

Tony Blair 2001 yılında İngiltere'nin genişlemeye verdiği desteği vurguladığı Polonya Borsası'nda yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir²:

Doğruya doğru genişleme AB'nin en büyük meydan okuması olabilir ama inanıyorum ki en büyük fırsattır. AB'nin nasıl savaş sonrası Batı Avrupa'nın yeniden inşasında barış ve demokrasinin temelini oluşturduğunu değerlendiren hiç kimse genişlemenin Soğuk Savaş sonrası Avrupa ve Balkanlara getireceği fırsatlardan şüphe duyamaz..... Genişleme olmadan Batı Avrupa sınırlarında istikrarsızlık, çatışma ve kitlesel göç tehdidi ile karşı karşıya olacaktır.

Blair bu şekilde ekonomik ve siyasi kazanımlar yanında stratejik bir vizyon ile genişlemeyi değerlendirmiştir.

Yine aynı konuşmasında Blair Avrupa'nın geleceğine yönelik vizyonunu da ortaya koymuştur:

Görevimiz, AB'ye katılmak üzere olan genç demokrasilerin yardımıyla, hızlı tepki verebilen, halk ile teması olan, şeffaf ve kolay anlaşılır, ulusları ve bölgeleri ile güçlenmiş bir AB'yi, barış vizyonu refah vizyonu ile eşleşen bir AB'yi şekillendirmektir.

Gaddarlık ve vahşeti yenmekte birleşen uygar bir kıta. Fırsatları herkese yaymakta birleşen bir kıta. Sosyal adalete inancında birleşen bir kıta.

Bir süper devlet değil, bir süper güç.

Blair, ortak bir anayasa temelinde bir devletler federasyonuna doğru yol almak isteyen Fischer'in aksine AB'nin kurumsal olarak derinleşmesine ya da bir anayasa temelinde ulus üstü düzeye yetki devrinin gerçekleştirilmesi suretiyle bir federasyona doğru gidilmesine karşı çıkarak, AB'nin doğuracağı sonuçlar üzerinde durmakta ve süper bir devlet yaratmak yerine serbest pazarlar, refah ve güvenlik üreten bir süper güç istemektedir.

Bu konuşma daha önce Almanya Dış İşleri Bakanı Joscka Fischer ve Fransa Cumhurbaşkanı Jaques Chirac'ın AB'nin geleceğine dair yaptıkları konuşmalara bir

² Polonya Menkul Kıymetler Borsası'nda yapılan konuşma, 6 Ekim 2000, http://users.ox.ac.uk/~busch/data/blair_warsaw.html, Erişim Tarihi: 10.8.2010.

tepki ve 2000 yılında başlatılmış olan Avrupa'nın geleceğine dair tartışmaya katkı niteliğindedir. Bunun ötesinde Soğuk Savaş sonrası düzende Batı'nın konumu ve yeni güçler dengesinde alması gereken konum ile de yakından ilgilidir.

Cameron'un konuşması Blair'in Polonya'daki konuşmasına benzetilebilir mi? Belki bir ölçüde henüz üye olmamış ama müzakereleri yürüten bir devlete yönelik destek açısından benzerlikleri olsa da farklılıklar da önemli ölçüdedir. Her şeyden öteye, Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği Türkiye'nin tersine başta Almanya ve bir ölçüde Fransa tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca değişen Avrupa dengeleri açısından, güvenlik, siyasi, ekonomik ve kültürel mülahazalar bu genişlemeyi dikte ettirmektedir. Komisyon'un eski Genişlemeden sorumlu üyesi Hans Van den Broek'un 1998 yılında Prag'da yaptığı konuşmada olduğu gibi bu bölge Avrupa'nın kalbi sayılmaktadır. Broek "AB'nin genişlemesinin sadece siyasi veya ekonomik bir süreç olmaktan çok uygarlığımızın gelişmesinde bir diğer kilometre taşı olduğu inancı"nı belirtmektedir³. Avrupalı olduklarına dair kuşku yoktur ve Batı Avrupa onlara AB üyeliği vererek borcunu ödemektedir.

Türkiye'ye baktığımızda ise Fransa cumhurbaşkanı tarafından Avrupalı olmadığı iddia edilen bir ülkedir ve kendisi de giderek artan bir şekilde kendi çok yönlü Doğu ve Batı arasındaki kimliğini benimsemektedir. Sadece Avrupalı olmakla sınırlanamayacak bir kimliktir bu ve bunun Avrupalı olmayan öğeleri de öne çıkmaktadır. Öte yandan rasyonel kar-zarar hesapları ile değerlendirirsek, Türkiye'nin enerji konusundaki transit konumu, ortak dış ve güvenlik politikasına yaptığı katkı gibi genellikle üyeliğini destekleyecek şekilde öne sürülen tezler, Merkel ve Sarkozy gibi liderler için üyeliği gerektirmemektedir. Bu bakışa göre, imtiyazlı ortaklık statüsü bu tür yakın işbirliği türlerini içerecek şekilde tasarlanabilir⁴. Halihazırda Fransa ve Almanya gibi ülkelerde Türkiye'nin tam üyeliği yönünde bir itici güç oluşturacak irade oluşmamış durumdadır. Fransa'da eski Başbakan Rocard, Almanya CDU/CSU Meclis Grubu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Polenz gibi siyasetçiler açısından Türkiye'nin üyeliğinin gerekliliği aşikardır. İsveç, İngiltere gibi ülkeler üyeliği desteklemektedir. Ancak 1999 yılında Türkiye'yi aday ülke ilan ederken ya da 2004 yılında müzakereleri açma kararı alınırken Türkiye'nin üyeliği yönünde oluşmuş olan konsensüs kısmen bozulmuştur ve yeniden güçlendirilerek tesis edilmesi gerekmektedir.

³ Helene Sjursen, "Why Expand? The Question of Justification of in the EU's Enlargement Policy", *Arena Working Paper*, 01/6, http://www.arena.uio.no/publications/wp01_6.htm, Erişim tarihi: 9.8.2010 içinde geçen Hans van den Broek "The EU – Looking ahead to the 21st Century", Speech to the "Forum 2000" Conference, Prag, 13 Ekim 1998.

⁴ Bu satırların yazarına göre, Türkiye'nin AB ile gelmiş olduğu aşama birçok farklı alanda işbirliğini aşan kompleks ilişkileri içermektedir. Buna örnek olarak enerji ve dış politika ve güvenlik alanının yanında ileri bir entegrasyon seviyesini gösteren gümrük birliği ve Türkiye'nin AB'ye yönelik göç yollarının üzerindeki kritik konumu akla gelmektedir. Geldiğimiz aşamada tüm bu çok boyutlu ve iç içe geçmiş ilişkilerin sadece imtiyazlı ortaklık gibi içi boş bir kavramla idare edilebileceğini düşünmek mantıksız olur. Her iki taraf için de optimum çözüm üyeliğin tescillenmesinde yatmaktadır.

Bu açıdan baktığımızda Cameron'un sözleri Almanya ve Fransa'yı ikna etmese ve yeniden tesis edilen bir oydaşmayı yansıtmasa da önemlidir. Cameron 27 Temmuzda TOBB'da yaptığı konuşmada Türkiye'nin İngiltere için ekonomi, güvenlik, siyaset ve diplomasi açılarından hayati öneme haiz olduğunu belirterek, hızla büyüyen ekonomisi, üretimi ve genç nüfusu ile Türkiye'yi Avrupa'nın BRIC'i olarak tanımlamıştır. Konuşmasını Türkiye'nin ve AB'ye üye olmasının hangi açılardan önemli olduğu ve AB'de Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan ve korumacılar, kutuplaşmışlar ve önyargılılar olarak adlandırdığı grupların güdülerini açıklamak üzerine kuran Cameron, Türkiye'de büyük bir alkış alacak ancak İngiltere'nin AB'deki bazı partnerlerini kızdıracak bir şekilde konuşmuştur. Tarafını çok net bir şekilde ortaya koymuştur⁵:

AB üyeliğiniz ve Avrupa diplomasisinin en yüksek masasında daha fazla etki sahibi olmanız için olabilecek en güçlü avukatınız olarak kalacağım. Bu konuda çok güçlü ve çok tutkulu hissediyorum. Birlikte Ankara'dan Brüksel'e olan yolu döşememizi istiyorum.

Cameron'un bu kadar net ve iddialı bir şekilde pozisyonunu ortaya koyması hem Türkiye'nin geleceğin dünyasındaki önemi ile ilgili bir vizyon olarak değerlendirilebilir, hem de kendi ülkesi adına Türkiye ile işbirliğini güçlendirecek bir yatırım olarak görülebilir. Aynı zamanda, İngiltere Başbakanının bu kadar açık bir destek vermesi Fransa ve Almanya'nın karşıt pozisyonlarının yakın gelecekte muhtemelen değişmeyeceğini bilmenin rahatlığı ile ve Avrupa içinde hem rakip hem partner olunan bu ülkelere karşı farklı pozisyonun bayraktarlığını sahiplenme çabası olarak da anlaşılabilir.

İngiltere "AB içinde Türkiye için iyi bir avukat mıdır?" sorusu da sorulmalıdır. İngiltere'nin Türkiye'nin yanında olması, Türkiye'nin yine de Almanya, Fransa ve diğer bazı üye devletleri ikna etmesi gerekeceği gerçeğini değiştirmez. Ne olursa olsun, Cameron'un bu desteği ve Türkiye'nin yanında durması önemlidir. Cameron'un İngiltere'nin hem üyelik için hem de diplomasi masasında Türkiye'nin avukatı olacağını söylemesi AB üyeliğinden bağımsız olarak Karadeniz'e, Kafkaslara, Hazara, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya uzanan yeni Avrupa geometrisinde İngiltere'nin Türkiye'yi bir müttefik ve ortak olarak görmek istemesidir. Bu da 19. yüzyıl devletler sistemini hatırlatan bir yapıya benzerlik göstermektedir. Öte yandan tarihin tekerrürden ibaret olduğunu söylemek tamamen de doğru değildir. Bugünün dünyası, siyasetin evrimi, küresel yönetim mekanizmaları, teknolojik ilerlemeler gibi nedenlerle farklı olsa da geçmiş dönemlerle benzerlikler anlama çabamıza yardım edebilir.

Cevaplandırmamız gereken diğer bir soru da şudur: "Değişen dünya, Avrupa ve AB karşısında Türkiye üyelik hedefine sadık mıdır?" Gerek Başbakan ve Dış İşleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, gerekse Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış

⁵ İngiltere Başbakanının Türkiye konuşması, 27 Temmuz 2010,

<http://www.number10.gov.uk/news/speeches-and-transcripts/2010/07/pms-speech-in-turkey-53869> , Erişim tarihi: 7.8.2010.

böyle olduğunu teyit etmektedir. ABGS Genel sekreteri Büyükelçi Volkan Bozkır Türkiye'nin 2013'e kadar müzakereleri tamamlamak için gerekli hazırlıkları yerine getirme gayreti içinde olduğunu söylemektedir. Öte yandan son dönemde Avrupa dışı bölgelerde giderek daha aktifleşen Türk dış politikasındaki gelişmeler Türkiye'nin kendine AB dışında bir rol mü biçtiği sorularına yol açmaktadır. Yakın bir inceleme, Türkiye'nin dış politikadaki adımlarının hem Soğuk Savaş sonrasındaki bir trendin devamı olduğunu, hem de dünyadaki değişime, küresel kriz sonrası Batı'daki düşüşe ve Ortadoğu'da ABD'nin Irak'tan askerlerini çekmesine hazırlık olarak değişen konjonktüre bir tepki ve uyum olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında özellikle İsrail'e karşı kullanılan söylemin sertleşmesi ve zaman zaman devletler arası ilişkileri zedeleyecek boyutlarda provakatif bir dil kullanılması, Darfur katliamından sorumlu tutulan Sudan lideri el Beşir için " Müslümanlar soykırım yapmaz" gibi Huntington'ın 'Medeniyetler Çatışması' tezini anıştıran dini motifli referanslarda bulunulması belki de gereksiz ve haksız bir eksen kayması tartışmasına yol açmıştır. Bu tür gereksiz tartışmaların Türkiye'nin hızını kesmesine izin verilmemelidir. Ancak bunun yanında Türkiye'nin bölgesel bir güç ve küresel bir oyuncu olarak asıl değeri yükselen ekonomisinin yanında demokratikleşme yolunda önemli mesafe kat etmiş, çoğulculuğu benimsemeye çalışan, Müslüman nüfusa sahip olmasına rağmen Batı ile entegrasyon yolunda ilerleyen bir ülke olmasındadır. Artan dış politika kabiliyeti de uluslar arası ilişkiler profesörü olan bir dış işleri bakanına sahip olma şansının yanında tarihi ve kültürel unsurlar ile bu değerlerin taşıyıcısı olma vasfından gelmektedir. Daha fazla gerçek demokrasi ve insan haklarına ihtiyaç duyan dünyamızda Türkiye ancak kendi demokratikleşmesinde başarı sağlarsa bir küresel oyuncu olarak değerini gerçekleştirmiş olur. Bu bakımdan Türkiye'ye demokrasi ve insan hakları açısından yaptığı katkının yanında, işleyen bir piyasa ekonomisi, modern bir hukuk sistemi ve çağdaş üretim, yaşam ve çalışma standartlarına kavuşmasında da AB üyeliği hedefi ve buna giden sürecin olumlu katkıları göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'nin her alanda yükselen grafiği İngiltere'nin de ilgisini çekmekte ve AB içinde Türkiye'nin üyeliğini isteyen ülkeler ve gruplar arasında öne çıkmasına neden olmaktadır. İngiltere'nin samimi bir şekilde bu vaatlerini yerine getirmesi ve pozisyonunu Brüksel, Berlin ve Paris'te de aynı tutkuyla savunması elbette ki Türkiye'nin üyelik yolunda yine samimi bir şekilde çalışarak Türkiye'ye karşı yöneltilen eleştirileri geçersiz kılmasına bağlıdır. AB üyesi olan bir Türkiye AB'nin lokomotif ülkesi ve AB'yi küresel platformda öne çıkaran bir itici güç olacaktır. Bu AB'nin olduğu gibi Çin ve Hindistan gibi devasa boyutlardaki ülkeler ile rekabet edecek olan Türkiye'nin de yararınadır.